

10 ընդլայնատունը բաց է ամեն օր (ըստիկ տուն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-րդ Յայտարարություն թիւները բնորոշում են ամեն լիցուներով: Յայտարարություն թիւները բաժին 2 է, բնիկացիների համար կրկնապատկել:

և կըրէն զոր ծերիք մինն իստ, ու թէ լանը մտա-
 ճէ, անկողական թերթի երբ տակելով, ա-
 ջիկից, Թարգմանից զբառականն նշանա-
 յայտարարի մանջողականն երբ ուստ մ-
 անանկութիւն

Վրաստանի էկզարխիստի մէջի վերայ ծիսական եկեղեցական ուսումնականները համար ուսուցիչներ պատրաստելու նպատակով, Վրաստանի թեմական ուսումնարանական խորհուրդը մեր տարիքի է առանձին կուրսեր հաստատելու, որ մի տարուայ ընթացքում երկու տասարեանը պիտի պատրաստուին յիշեալ ուսումնարաններում արժանապէս պաշտօն վարելու համար: Այդպիսի կուրսեր պիտի հաստատուին թիֆլիսում և Գուրիայի մէջ: Իսկ այդ ծիսական-եկեղեցական ուսումնարանները միջոցով կրօնական-քարոյշական կրթութեան գործին համակողմնորէն հրապարակու համար, յիշեալ խորհուրդը, «ԿԱՅ»-ի աստիճանով, որոշել է պետական կալուածները միջնորդութեան Կովկասի հաւատարմատար Ի. Ի. Տիկելին և կառավարչապետի կանցլէրիայի փոխ-տեսուչ Ի. Վ. Միքիլեւին խնդրելու, որ ընդունեն Վրաստանի թեմական ուսումնարանական խորհրդի անդամի կոչումը:

Մտադրութիւն կայ թիֆլիսում պանդործարան հաստատելու: Այդ ուսումնարանի նախագիծը կազմել է Ն. Վ. Վերեյսկային, որը ներկայացնելով պետական կալուածները միջնորդութեան Կովկասի հաւատարմատար Ի. Ի. Տիկելին, «ԿԱՅ»-ի աստիճանով, հաւանութիւն է ստացել:

Վաղը, չորեքշաբթի, հոկտեմբերի 18-ին, թիֆլիսի քաղաքային զինուորակոչ վարչութեան մէջ վիճակահանութեան պիտի ենթարկուին այս տարի զինուորակոչ մէջ կողմ երկուստարեանը: Իսկ թիֆլիսի դատական զինուորակոչ վարչութիւնը նոյն քանը կը կատարէ հոկտեմբերի 30-ին:

Թիֆլիսի ուսումնարանների եկեղեցական-ծխական ուսումնարանները ենթարկուեցան վերազննութեան: Այդ զընթացքին իրենց և, որ ամենից աւելի ուշադրութեան արժանի է թիֆլիսի աստիճանի ուսումնարանը: Վերազննելը, ինչպէս լսել է «ԿԱՅ»-ը, խոստացել է այդ ուսումնարանի համար խնդրամատոյց լինելու, որպէս զի ուսաց սինոդի գումարներից միանգամայն նպաստ տրուելու:

Մեր ստացած զանազան ընդարձակ կամ կարճ թղթակցութիւնների թւում վերջերս ստանում ենք մի մի անգամ և զրոյթիւններ, որոնց մէջ բացի սովորական սխալներից զանազան և անպիսի սխալներ, որոնք իրենց անհոգութեամբ անաւանդ ուշադրութեան արժանի են: Օրինակ՝ զրոյթում է լինում, Աստուծոյն հետ, աստուծոյն, աստուծոյն և այլն և այլն:

Այդպէս գրելով իւր ունեղը խմբագրութեան գործն ծանրացնում են, ընդուն ուղղել է հարկաւոր և ոչ թէ աղաւաղել: Լեզուն ուղղողը եղեւ թէ մասնաւոր հայկական լինել, թէ հայոց լեզունը ըստ հմուտ և թէ նրա հոգին ըմբռնող: «Որովհետեւ են այսպէս եմ կամուսնու» ասելով, ոչ զի չպէտք է համարձակուի լեզուի կարգերը փոխելու: Այդ անսակ համարձակութիւնը սովորութեան համարձակութիւն է: Յանկաւ չէ, որ մեր նոր գործերը այդ անսակ սխալներից զուրկ լինային, թէպէտ, իրատեսութեամբ ենք, մարդիկ ծուր բանը աւելի շատ են խորացնում, քան ուղղելը:

Արտաքին գործերի միջնորդը երկրի կառավարչապետին հաղորդել է, որ Կովկասից շատերը ուսումնարաններից արտասահման գնալիս շատ անգամ ուրախանալ անցաւ իրենց չեն ունենում: Այդ բանը մասնաւոր աւելի նկատում է մասնաւորապէս ուսումնարանների մէջ: Մեզնիցից ուսուցիչները, որոնք կամ հաղորդագրութիւնից երեւում է, որ

անտեղ եղած ուսումնարաններից շատերը չունին անցաւ իր Զինուորային, որ զա զէմ է ուսական օրէնսդրութեան, նաև անցաւ իր կացութեան մէջ են ընկնում հիւպատոսներ, երբ իրենց մօտ գալիս են այդպիսիները պաշտպանութիւն խնդրելով: Օրէնքով իւրաքանչիւր ուսումնարան, որտեղ կը համար, պարտաւոր է ուսական գնալանին կամ հիւպատոսին ներկայանալ և իւր անցաւ իր ցոյց տալ: Այդ պատճառով պ. կառավարչապետը կարողացել է յայտարարելու, որ իւրաքանչիւր ուսումնարան, որ ու է պատճառով արտասահման կը գնալ, անպատճառ: Ռուսիայի անցաւ իր ունենայ, առանց որին կը զրոյթի ուսաց հիւպատոսների պաշտպանութիւնին և իւր հայրենիքը վերադառնալով, ինչպէս հաղորդում է «ԿԱՅ»-ը պատասխանատուութեան կենթարկուի:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ.—Շատ անգամ է խօսուել և ներկայումս էլ խօսում է, որ մեր եկեղեցին զրկուել է իւր բարեգործութիւնից, թեմն անշքացել է, թէ և նրա ծէսերն ու արարողական ձևերն իրենց նախնականութեամբ և պարզութեամբ պատգաւ են և վաւեր: Դեռ տառերկուերորդ դարում մեր Շնորհալի լի շաւրապետը բողոքում էր, որ եկեղեցին հովիւների երեսից՝ կորցրել է իւր վայելչութիւնը, հիմայ էլ մեր լուսավորում և արտաւառ դասը նոյնն է կրկնում:

Թերեւս իմաստասիր միայն յատուկ է մեր ծէսերի և փառաւոր հանդէսների կրթարար աղեկները ժողովրդի արտի և հոգու վրայ: Թէսերը արդիւնք լինելով մեր հոգու, անդադարձ աղեկները իւր ունին նրա վրայ: Ո՞վ կարող է մեր ծէսը, որ արտաքինը միւս գործերում է ներքինը և թէ ներթափանցում է թանկարեւոյն այն տանգործներն են կազմում, որոնց վրայով բարձրանում ենք զէպի ինքնաշնչան ու վստահ, մասնաւոր, երբ այդ արտաքին հանդէսներին միանում են ներդաշնակ երգի և խմորապիւղ ու արտեւանդն ընթերցանները:

Այս աղբիւրը գրելու առիթ տուցին մեր մեր Գր. փոխանորդի, Տ. Գրիգորի արարանի, կազմած հանդէսները խաչկերպի տոնին և մի ճանաչողութեան ժամանակ: Գանձակի ամբողջ հայ հասարակութեան համար նորանշան մի տուն էր վերացման Ս. Խաչի հանդէսը: Պատարագիչը արարանն էր: Ոչ որ չէ կարող առանց հիացումի յիշել ա. պատարագի ժամանակ պատարագիչի «Մեղայի» խորը տպաւորութիւնը ժողովրդի վրայ: Մեր աչքով տեսանք ինչպէս ծերերիներն արտասուելով բախում էին կուրծքերը և մրկնում, «վայ ինձ, մեղայ, մեղայ...»: Ժամերգութիւնը ներդաշնակ էր: Սկիզբնում խիստ ներդաշնակ էր: Չունէ քաշել չէր լինում, որովհետեւ եկեղեցին փոքր է: Աւելի փառաւոր էր բուն խաչկերպի տոնը երկուցիս ժամին: Սկիզբնում չորս կողմը թափօր կատարուեց: Ս. Խաչը բազմաբարձ էր արժանիքի և սկիզբից մէջ, ծաղիկներով բոլորած և չորս կողմը սքողած: Խաչի «Մուր» Աստուծոյն գեղեցիկ և վայելուէ եղանակը, (որի մէջ առանձնապէս փայլում էր ոմն Սիմոն ժամագործ իւր հարուստ և արեւելան եղանակները բոլոր նրբութիւններն ներկայացնող ձայնով) հանդէսի ճոխութիւնն ու վեհ ընթացքը, պարզ և խմորապիւղ ընթերցանութիւնը բոլորին հրաշքային: Այնտեղ տեսները վկայում են, որ այս հանդէսը Մայր Աթոռի նշանաւոր խաչկերպի խաչկան պատկերն էր: Աւելացնելով, որ ամբողջ թափօրի ժամանակ որ տեսել 1½ ժամ, պ. քաղաքապետի կարողութեամբ փողոցում դադարած էր կառքերի երթևեկութիւնը: Այնտեղ, որ թափօրի ձանադարձը շատ անցաւ իւր էր և ներդաշնակ: Լաւ կը լինէր, որ միւս եկեղեցիներում էլ օգտու թաղէին Մայր-

Մաշտոցի նկարագրներից տօների ժամանակ:

Բայց ախտաւոր եկեղեցին չէր և փոքր չէր և և զանազան է փոխուէ: Բողոքը անկիւնում կարում է եկեղեցուն: Փողոցի երկեկէն ու աղմուկը շարունակ լսելի են եկեղեցուն ներսը և խնդարում են ժամերգութիւնը: Մի ուրիշ անգամ ժամերգութիւն էլ կայ: Սկիզբնում արեւելան կողմը, երկու սառնիկ վրայ դարձուէ մի բաժն, ուր տաւար են պահում: Աղբի գարշահոտը զգալի է թէ եկեղեցում և թէ կողքի ծխական զգոցում: Ժողովուրդը վաղուց զգացել է մայր եկեղեցուն յարմարութիւնը չէր ունենալու: Կարեւորութիւնը: Բազմաթիւ խորհրդածիւն են, բայց անհետանք: Յոյս ունենալ, որ ներկայ փոխանորդի օրով այս բարի գործի սկզբնաւորութիւնն էլ կը դրուի:

Ասում են արքայանք միտք ունի քահանայի ձեռնադրութիւններ և այլ հանդէսներ անել գիւղերի մէջ: Լաւ միտք է, Գրեգորիան ժողովուրդը շատ է խորթացել: Հարկաւոր է նրան էլ միութեամբ:

Պարսից Նասր-է-Զին Գահի վերջին Ռուսիա այցելութիւնն յաւերճացնելու համար Ռուսիայում ապրող պարսիկներն իրենց մէջ փող են հաւարում, որպէս զի, «ՀՈՅ»-ի աստիճանով, մի օր և ինչ բարի գործ կատարեն:

ԱՆԷՐԱՍՏԻՐՈՒՄ.—Տեղիս միտք: Դաւանները անխնայութեամբ են վարում օտարականների, մանաւոր գիւղացիների հետ: Նրանք թէ քաղաքից դուրս և թէ նոյն իսկ քաղաքում արձակ համարձակ կողոպտում են միամիտ գիւղացիներին և նրանց բերած միւրը կամ որեւ պարենը համարաւ կիտաղնով սեփականեցնում են և քաղաքացիների վրայ խիստ փառելի ծախում:

Ամեն օր փողոցներում կատրերով չրճում են կինտոնները զանազան երաժշտական գործիքներով աղբիւր և վայրենի աղաղակներ բարձրացնելով:

Քաղաքիս անասլաւալ փողոցներում փռն անտանայի է, արդեօք ուր են գնում այն դուռները, որ յատկաբար է զբաղքի փողոցները մարելու համար:

Յրանխական կառավարութիւնը խնդիր է յարուցել թիֆլիսի ֆրանսիական հիւպատոսութիւնն ընդհանուր հիւպատոսութեան վերածելու և, «ՀՈՅ»-ի աստիճանով, Բազում շատային փոխ-հիւպատոսութիւն, իսկ Նոթոբոյսիցում հիւպատոսական գործակալութիւն հաստատուի:

ՏԱՆՁՈՒՄ.—Թէ և Տանձոտում 80 տուն հայ ժողովուրդ կայ, բայց ուսումնարանի գոյութիւնը պաշտպանելու և ապահովելու մասին մտածողներ չկան:

Տանձոտում այժմ կայ մի ժողովրդական ուսումնարան, որի գոյութիւնը պարտական ենք տեղիս Աթո. աղբիւր: Տանձոտում և Նրա խորհրդակցի և գործակցի տեղացի մի երկուստարը պ. Ա.—նախնին, որը ոչ սակաւ նախ օգնում է իւր համակրողայիններին իւր նպատակայարմար խորհուրդներով:

Այս ուսումնարանի գոյութիւնն այժմ աննախանձելի է: Կարելի է պարզապէս դուռնալ, որ նրա գոյութիւնը կանգնուած չէ շատ ժամանակում:

Ժողովուրդը բողոքովն անտարբեր է մնում ուսումնարանական գործերին և բողոքովն չէ մտածում նրա օգնութեան մասին:

Անցնում են ամիսներ, ուսուցչին ուսուցչի չկայ: Հաղարարութիւն չկայ, ուսուցչից եկած է տէր հօր հրաւիրումը, որը և կաշխատի այդ մասին: Բայց արդեօք ինչ կարող է անել քահանայ, երբ նա ամենից ստանում է բացառական պատասխան:

Գիւլի ամենահարուստ անդամ հրա-

ժարում է մի քանի կողմի աղաւթ: Վերջապէս համարձակում ենք խորհուրդ տալ Աթո. աղբիւր: Եւ, որ խնդրամատոյց լինի Ս. Առաջնորդի մօտ, որպէս զի Նոթոբոյսի Սրբապետի օգնութեամբ բացուի ծխական կանոնաւոր դպրոց, անօրինութիւն լինի հոգաբարձուներ ընտրելու և զուցէ այսպիսով կարելի լինէր, որ մենք էլ մի կանոնաւոր դպրոց ունենայինք:

Արդարադատութեան միջնորդը պետական խորհրդին մատուցել է մի նախագիծ այն կանոնների, որոնցով պէտք է, մայրաքաղաքի թիֆլիսի աստիճան, Միկայիլայի նախկին իշխանութեան մէջ եղած թաւաղները՝ իշխանական և աղանաւորները՝ աղանաւոր տաղատ ըստաւան:

Անդրկովկասեան երկաթուղու Բաթում-Պաշտաւատոյ կայարանից հաղորդում են, որ շարագործները յարձակում են գործու Բաթումի և Չախկա կայարանների միջև եղած երկաթուղային պահանջի վրայ: Չորս չուտով պահանջը աղաղակների վրայ օգնութիւն դառնի, առաջիններն առանց միայն հասցնելու հետեւում են: Իսկ հոկտեմբերի 5-ին շարագործները յարձակում են Գիւրան կայարանի պահանջի վրայ, հաւաքում ինչ որ գտնում են և, «ԿԱՅ»-ի աստիճանով, անպատիւ հետեւում:

Նահանգապետներից միին արած հալածան առթիւ քաղաքապետ է, որ Անդրկովկասում ապրող չրճաներից նրանք, որոնք թղթաւորութիւն են ստացել այստեղ ապրելու, ներքին գործ. միջնորդութեան 1880 թ. ապր. 3-ին № 30 և 1882 թ. յունիսի 21 № 1656 չրճաների կանոններով որպէս մինչև 1880 թ. ապր. 3-ը վերադառնալու անհրաժեշտ վաճառելու պետական խորհրդի 1886 թ. մայիսի 28-ին և 1887 թ. յունիսի 28-ի որոշման Բարձրագոյն հաստատութեամբ Կովկասի բնակիչներին հնորեւած արտոնութիւնից, այլ պարտաւոր են, ինչպէս «ԿԱՅ»-ը հաղորդում է, Ռուսիայի ներքին նահանգներում հաստատուած զինուորագործութեան երկարութիւնը:

Պետերբուրգում հրատարակուող «ՀՈՅ»-ում թիֆլիսի վերջին համարում տպուած է մի յօդուած, որ վերաբերում է ամբողջ կապիտալութեան մէջ հիւանդանոցների կազմակերպութեան: Այդ յօդուածից խանում ենք, որ Ռուսիայի նահանգներում 40,000 բնակիչներին մի հիւանդանոց է հաշուում և 1,900 հոգու մէջ մահահալու: Կովկասի վերաբերութեամբ 309,000 բնակիչներին մէկ հիւանդանոց ընկնում, 12,000 հոգու մէջ մահահալու:

ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆԻ հայ թերթերում կարդում ենք.—Եթե ամառը հետեւ Յիսուսեան ընկերութեան կողմէ մի վարձարան բացուած է աստ (Շարին Գարձիսար): Աստի մը կազմ ի կաղ վարձեալ տան մը մէջ կը գործեն, թիւրս տեղացիոց ընդունելութիւնը կը վորձեն: Երբ կը հասնին 87 թուականը, նոր փոխութիւնը, նոր ոյժ մը կը տան գործող: Նախ կը փոխադրուին իրենց սեպահական յարկի մը առկ, որ ունի իւր մէջ միւս սեպահներ խաղարան մը, ծաղկող մը և նորակերտ աղթարան մը: Եւ փոխին նաև աւելի պաշտօնականներ, կը զրկին երկու նոր վարդապետներ: Սքաֆարանայի են, որոց մին Ժան Ռուսիէ, կը խօսի լաւ հայերէն: Սա է, որ կը դատարան կրօնապետութիւն: Խիստ հրապուրիչ անձ մ'է խօսելու կերպով: Ու գործելու խորամանկութեամբ:

Միտքաց ունեղը վարձարանին ձրի հանդէսներն յարկաւորներով, այլ աղաղային վարձարանայ արդի վիճակը ժամանակիս պիտոյից անբաւական հա-

մարելով, ունեղը ևս պատիւ հաճողմանց անհատուր լինելով, թոյլ տուած են անհոգարար՝ որ իրենց որդիքը զվմեն յիշեալ օտար վարձարան:

—Ի Սերասախ հաստատուելու վրայ է մօտմտականութիւնն: քարոյշէք են ամերիկացի երկտասարդ մը և հայ մը, Պ. Տիգրան Շահապետ: Ուրիշ հայ քարոյշի մը ևս, Պ. Յովսէփ Միսախան, ուղերած է նոյն պաշտօնով Արարին:

—Մուսուլ՝ Միջագետաց երկրին զըլխաւոր քաղաքն է, Պաղատաւ: Հիւսիսային կողմը, Տիգրանակերտին աջ ափին վրայ, կառակալանաւ, քաղաւմարդ և վաճառահաշի Հին Նիւտէի աւերակներն դրեթէ կէս ժամ հեռաւորութեամբ, ունի 42,300 բնակիչ, որոնցմէ 25,000 թուրք, 7000 քաղցէացի, 4300 ասորի պապական, 5400 ասորի (Յակոբեկեանք) և բողոքական, մասնինչ հայ, լատինք և հրեայք ըստ բաւականին: Բաղդէացիք ունին կաթողիկոս մը Պետրոս-Նիքիա անուամբ, աստ է իւրենց Պատրիարքարան վեհարանը, ինչպէս և վեհ եկեղեցի, երեք - չորս վարձարան, չրճարանքն ևս ըստ բաւականին վաճառք և ժողովուրդ ունին: Ասորի պապականք ունին եպիսկոպոս մը, որ է առաջնորդ Պրեման Էֆ. Պրեմի աւուսաւ: ունին երկու գեղեցիկ ճաշակաւոր եկեղեցիներ, երկու վարձարան և մի եկեղեցի ալ Յակոբեկեանքէ դրաւած: Յակոբեկեանք ունին չորս եկեղեցի, երկու առաջնորդարան, Դէմիսիստ աւուսաւ: կապիսկոպոս մը որ վեց ամսէ վեց ամիս մի առաջնորդարանէն միւրը կը փոխուի: Յիշեալ եկեղեցիներէն երկուքը կիկրոն չեն, հեռու ըլլալուն պատճառաւ հողիւ թէ տարին ամենէն քիչ երկու - երեք անգամ պատարագ կը մատուցուի ի նոսա: ունին մի եկեղեցի ալ որ ինչպէս վերը յիշեցինք ասորի պապականաց ձեռքն է, ասոր համար է որ չորս երկու տարի Դէմիսիստ եպիսկոպոսը Պոլիս կը գնալու կրկին առնելու յուսով, և այժմ ամբողջ ժողովուրդը մի եկեղեցոյ մէջ աղթիք կընէ երկու թաղի եկեղեցիները իրարմ հետ: ըլլալուն պատճառաւ ունին երկու դպրոց բայց անկանաւ, կրնամ ըսել թէ աստ և ոչ մի աղղի կանոնաւոր վարձարան չգտնուի:

Լատինները ունին մի մեծ հոյակապ և ճաշակաւոր եկեղեցի, չորս կողմը ըստ բաւականին շինութեան, քարք բժշկարանի մը չորս նախափորձարանայ և իրենց բնակարանայ կը ծառայեն, նախափորձարանները արական և իգական են ուր դաւաղաւոր կը յաճախեն դաւաղան աղաղաք դատարան և օրերողը: ունին վարձարան մ'ալ լոյ կրօնական պատարանութեւ: Բժշկարանը կընդհանին և կը դարմանեն այն ամեն հիւանդները որ իրենց կը գիմեն, առանց խառութեան կրօնի և աղաղութեան:

Քաղքէ 13 ժամ հեռաւորութեամբ Ս. Յակոբ անուամբ փառաւոր վանք մը ունին: Բողոքականք ևս ժողովարան մը և վարձարան մը ունին:

Վաղով տեղացի հայ հասարակութեան, մաս մը ի վաղուց անտի բնակութիւն հաստատուած է և մասամբ մը ևս 25 տարիէ ի վեր ցարդ զանազան տեղերէ զաղկելով աստ բնակութիւն կը հաստատեն: Աստ գտնուած հայ ժողովուրդը ի հոռուց կորսնցնելով մայրենի լեզունին վերջինչաւ աղաղաք նման արաւուն կը խօսին: Ժողովուրդեան մեծ մասը Սելեւզի են, միացածներն ալ Տիգրանակերտի, Սելուկիայի, Խարբեղդի և այլն քաղաքներէ են, ընդամենը արհեստաւոր և աղքատ են բացի 3—4 տունէ որոնք մի մասնաւոր առեւտրով կը պարապին: սքաւատնով աղղին յատկացեալ եկեղեցի չունենալուն Սղբողէ և այլ ուրեքէ առժամանակայ կերպով քահանայ ընել կրտային և ասորից եկեղեցոյն յատկացեալ սինկի մը մէջ արարողութիւն կը կատարուէ: Վիշալ ուրոցեալ աղաղանոց համար 1857

են իրենց վտխոխուած հաս- սկո-
ք. հաւաքել ըստ նախկին երեք ձև-
ներում աւարտող, բայց հոգեւոր
ծն չտապողներին հատկէն որո- Թ

Թէև կը ցանկայի «Նոր-Դար»-ի օրն-

այսպիսով «Autorité» թերթի գիր Պոլ Կասսանեակը, որ Ռուսաստանում գտնվում էր Կոստանյուկիցիի միջոցով նորա պետ է գինեուր թերթի թույլ գրում է. «Բուլանովին» էլ էր, որի միջոցով մտադրութիւն լուրջ արդիւթեան արտոնելը լուրջ աղբ պահանջարկի նրան ձգելու մի անհեշտ քայլ էր:

Բարձրագույն մասին, հասանալիությունը
 երկուր տարիներ անց կը կենան,
 և որ բանը պատշաճելի կը հասնի՝
 Պրիմանսական զորութեան մասին
 լով Միլան թաղաւորն ասել է,
 Բրիան ոչինչ չէ անում ինձ համար
 և իրեն հասանելի գտնաւոր մի մա-
 ւալիւ է ինձ, մինչդեռ ես Սերբիան
 և առատական իշխանութիւնից ան-

ՏՊԻՆԻՍԻԱՆ ԴԱՆՔԻՆ ԴԵՄՅԱՅ ԹԻՎԻՆԻՍԻԱՆ

խալէլ Սերգէյիչ Մօսէսովը հանկեց

